

ÇOCUK ROMANLARINDA SOSYAL YAŞAMA YÖNELİK EĞİTSEL ÖĞELER

Yrd. Doç. Dr. Hatice FIRAT
Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü
haticefirat@mu.edu.tr

Özet

Çocuk kitapları, çocuğun okuma sevgisi kazanmasında ve sağlıklı bir gelişim göstermesinde önemli bir yere sahiptir. Kitabı çocuğun hayatında bu kadar önemli yapan nedenlerden biri, onun çocuğun eğitim sürecinde kullanılan en önemli araç olmasıdır. Eğitim sürecinin en yoğun ve verimli olduğu dönemin çocukluk olduğu düşünülürse, çocuğun eğitiminde, çocuk kitaplarının (özellikle çocukların sosyal yaşama yönelik gerçeklerle ilgilenmeye başladıkları dönemde tercih ettikleri çocuk romanlarının) içerdiği eğitsel öğeler büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma da çocuk romanlarında, çocuğu hayata hazırlamaya yönelik, sosyal yaşamla ilgili ne tür eğitsel öğelerin ele alındığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın sonunda, eserlerde artık klâsikleşen sevgi, saygı vb. konular ve bunların yanında insanlığın sorunları, çocukların sorumlulukları, sağlık, trafik, görgü kuralları gibi hayatın pek çok alanını ilgilendiren iletilere yer verildiği görülmüştür. -- --

Anahtar Kelimeler: çocuk, çocuk romanları, eğitsellik

PEDAGOGICAL UNITS INTENDED FOR SOCIAL LIFE IN JUVENILE FICTIONS

Abstract

Juvenile books and other related material occupy a central place in the children's healthy development and their ability to become book-lovers. One primary reason that makes the books indispensable part in the child's life is its potential to serve as an important tool during the education process of the child. Considering that childhood is the era where education and training is the most efficient and influential, it will be fair to conclude that the educational elements in the juvenile materials hold a very important place in the children's education. The present study seeks to identify the educational elements in regards to social life and social development included in the juvenile books. The study concludes that the subject works include a wide range of themes including global issues of the entire humanity, the responsibilities of the children, health, traffic and codes of conduct.

Key Words: child, juvenile books, pedagogy

GİRİŞ

Çocuk kitapları, çocuğun yazılı ve görsel kültürle iletişim kurmasında, onların okuma alışkanlığı edinmiş bireyler olarak yetişmesinde etkili araçlardır. Çocuğu yaşama ortak ederek gerçeklere hazırlamakta; onun beğenilerini, duygu ve düşüncelerini biçimlendirmektedir. Çocuğun kişilik açısından sağlıklı gelişmesine ve toplumsallaşmasına da katkıda bulunmaktadır.

Çocuk kitaplarının çocuklara okuma sevgisi kazandırılmasında, onların kişilik açısından sağlıklı bir gelişim göstermelerinde önemli bir yeri vardır. Çocuğu yetişkinden farklı kılan noktalardan biri, kendine özgü bir anlama ve değerlendirme özelliğinin bulunmasıdır (*Dilidüzgün, 1997, 41*). Çocuğun öğrenme isteğini giderme yollarından biri soru sormaktır. Bunun için de çocuklar büyürken neden, niçin gibi birçok soru sorarak çevresinde gördüğü her şeyi anlamaya, olanların nedenlerini bulmaya çalışırlar.

Çocuk, sürekli soru sorduğu bu dönemde, doğanın gerçeğini kavramaya başlar ve içindeki öğrenme isteğiyle kitaba yönelir. Kitaplar, çocuğun eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Eğitim, insanın doğuşuyla başlayıp bireyin yaşam boyu edindiği deneyimlerin tümünü kapsamaktadır (*Kantemir, 1982, 1*). Aynı zamanda eğitim bireylerde belli başlı davranış değişikliği oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır (*Köknel, 1983, 21*).

Tanımların genelinden anlaşılacağı üzere, eğitim insanlara yönelik bir etkinliktir. İnsan yaşamında eğitim sürecinin en yoğun ve en verimli olduğu dönemler çocukluk ve gençlik yılları olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile, çevre ve eğitim kurumları içerisinde sürekli eğitim öğeleriyle yoğrulan çocuğun öğretim süreci içerisinde oluşan boşluklar, çocuk için hazırlanan roman, öykü, şiir vb. kitapları ile etkili bir biçimde doldurulabilmektedir. *Öner Ciravoğlu*, amacın anlatılmasında, hissettirilmesinde, olaylara karşı tavır alıştırma, paylaşarak ortak mekânların kullanılmasında çocuk hikâye ve romanlarının öğretici yanından faydalandığını, bu türlerin eğitim açısından sayısız olanakları içerdiğini belirtmektedir (1997, 76).

Dayıoğlu'na göre, çocuk kitaplarında yer verilen eğitsellik ögesi bıçak sırtı gibidir. Bu yüzden ölçü ve yöntem, duyarlılık ve sorumluluk bilinciyle saptanmalıdır. Toplumu geriye çeken önyargı ya da çarpık serüvenlere sürükleyen ideolojik görüşlerin dayatıcı bir yaklaşımla aktarılmasından kaçınılmalıdır. Toplumsal değerlerin ortak paydaları bulunup çocuk çağdaş ve çok yönlü görüşlerle eğitilmelidir. Çocuk kitaplarında yer alacak eğitsel öge seçilirken, sevgi, saygı, erdem vb. klâsik kalıplarla yetinilmemeli; günümüz yazarları, artık bunları aşmalıdır. Kitaplarda, insanlığı ilgilendiren bilimsel gelişmeler, çağdaş düşünürler tarafından üretilen türlü düşünceleri, uzak hedeflere yönelik görkemli düşler,

insanlığı ilgilendiren sorunlar ve çözümleri, kültürel zenginlik içeren olaylar da eğitsel öge olarak işlenmelidir (2000: 533,534).

Kitabın çocuğa kazandırdığı önemli bir nitelik de düş gücünün geliştirilmesi ve beraberinde yaratıcılığın artırılmasıdır. Yaratıcılık, hayalle beslenir ve gelişir. *“Kimi yapıtlar yaratıcılığı kıskırtan öyle bulaşıcı bir ruh taşırlar ki, bu onları uluslararası yazının doruğuna çıkarır. Okuyucunun yaratıcı gücünü harekete geçirmek, bence sanatın zirvesidir”* (Tournier, 1982, 34).

Kitap okumayı alışkanlık hâline getirebilmiş çocuklarda özgün düşünceler oluşturma ve bu düşünceleri düzgün bir şekilde ifade edebilme yeteneğinin oldukça gelişmiş olduğu gözlenmektedir. Bu da kitapların bir çok niteliğinin yanı sıra, düşüncüyü geliştirecek ve bu düşünceleri aktarabilme yeteneği kazandıracak eğitselliğe de sahip olabildiklerini göstermektedir.

Kitap okumak, çocuğa okuma alışkanlığı kazandırmanın yanında, ona içerisinde yaşadığı dünyaya eleştirel bir gözle bakmayı sağlamak, olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkilerini sorgulamak gibi üst düzey tutum ve davranışlar kazandırabilmektedir. Çocuğun bu niteliklere sahip olmasında kitabın katmanları arasına gizlenen ve çocuğun kendi çabaları sonucunda ulaştığı iletilerin önemli bir yeri vardır.

Kitaplarda verilmek istenen eğitsel sonuçlar, içeriğe çok iyi yedirilmelidir. Kitaplarda değinilen bu eğitsel noktaların çocuğa açık açık verilmesi yerine, onun bu noktaları kendisinin bulmasına yardımcı olunmalıdır. Bu, çocuğun eserden daha çok etkilenmesini ve kendisinde davranış değişikliği yapmasını sağlayacaktır.

Bir çocuk edebiyatı ürünü olan çocuk romanları, çocukların olayları çok boyutlu düşünmeye başladığı on-on bir yaş sonrasında zevk alarak okuyabilecekleri sanat ürünleridir. *“Çocuklar düşsel zenginliklerle dolu ya da macera boyutu olan kurmaca yapıtları, yani romanları, öyküleri çok severler”* (Ateş, 1997, 2). Romanlar, küçük okura olaylar arasında bağ kurma, olayların sebebi üzerinde geniş düşünebilme, ayrıntıya inerek olayların bütünü kavrayabilme olanağı verir. Roman çocuğun düş gücünü ve yaratıcılığını, düşünce ufkunu geliştirir (Güleryüz, 2002, 308).

Öykü ve roman, çocukların zihinsel olarak sağlıklı gelişmesini sağlar. Çocuk masallardan, fabllardan çok şey öğrenmektedir. Ancak bu türler içerisinde her şey bir hayal âlemi içerisinde başlayıp bitmektedir. Önemli olan belli yaşlardan itibaren çocuğun yere sağlam basmasını sağlamak, gerçekleri görmesine fırsat vermektir. (Yurdadoğ, 1998, 49-50). Romanlar, çocuklara bu fırsatı verebilecek değerli araçlardan biridir.

Romanlar ve diğer çocuk yayınlarında yazar, çocuğun dünyasına girebilmeli, ruhuna inerek onların kitaplarda bulmak istediği birtakım ruhî ihtiyaçlarını (güven duygusu, sevmeye ve sevilme duygusu, başarıya duyulan ilgi, bir

gruba dahil olma duygusu, oyun ve değişiklik ihtiyacı, güzellik ihtiyacı, inanma ihtiyacı vb.) karşılayabilmelidir.

Günümüzde ocuk romanlarının çocukların ihtiyaçlarına cevap vermeye başladığı gözlenmektedir. Romanlar, *“Onlara bilgi veriyor, hayal gücünü genişletmeye yöneliyor, sevgi duygusunu pekiştirmeyi, arkadaşlık kavramını sevdirmeyi, başarı duygusunu kamılamayı, bağımsızlık duygusunu geliştirmeyi amaçlıyor denebilir. Kısacası, mutlu, glen, bağımsız, kendi kendine karar verebilen, arkadaşlarıyla geçinebilen çocuklar rnekleiyor”* (Alpge, 1997, 299).

ocuk, romanlarda geçen olaylardan, yaşam öykülerinden kendine bir ders çıkarmakta ve başkalarının yaşam deneyimlerinden birçok Şey ğrenebilmektedir. Roman ve öykülerde okuru bilgilendirmek gibi didaktik -öğretici- bir hedef yoktur. Ancak bu tür sanat eserlerinde insanların yaşantılarına, yaşamla ilgili deneyimlerine örnekler verildiği için bunları okuyan çocukların yaşam deneyimleri de zenginleşmektedir. Böylece ocukların, içinde buldukları topluma uyum sağlamasını kolaylaştıran bu eserler, öğretici-eğitici olmak gibi bir işlevi de yerine getirmektedirler.

1. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Yöntemi

Çalışmamızda, ocuk romanlarında sosyal yaşama yönelik olarak yer verilen eğitsel öğelerin tespit edilmesi amacıyla Gülten DAYIOğLU, Rifat ILGAZ, Muzaffer İZGÜ, Tarık Dursun K., Hidayet KARAKUŞ, Ayla KUTLU, İpek ONGUN, Feyza HEPCİLİNGİRLER ve Hüseyin YURTTAŞ’a ait yayımlanma tarihleri 1981-2001 yılları arasında yer alan, toplam elli dokuz ocuk romanı incelenmiştir. Yazarların ve eserlerin belirlenmesi sırasında yazar, okuyucu ve yayınevi açısından bir değerlendirme yapılmış, eserlerin yaptığı baskılar göz önünde tutularak en çok ilgi gördüğü belirlenen yazarlardan ve bu yazarların ocuk romanlarından seçilen örnekler incelemeye dahil edilmiştir. İncelenen eser adlarına bulgular doğrultusunda metin içerisinde yer verilmektedir. Bulgular, eserlerde içerik analizi yapılarak elde edilmiştir.

2. Bulgular ve Yorumlar

2.1. Sevgi

ocuk edebiyatıyla ilgili ürün veren yazarların en çok işlediği ve hassas olduğu konulardan biri olan sevginin, ocuk romanlarında da en çok işlenen tema olduğu görülmektedir. Hemen hemen her eserde sevgiye değinilmesi, insanlar arasındaki tüm sorunların kökeninde sevgisizliğin yattığının belirlenmesi bu konunun önemini göstermekte ve insanları düşünmeye sevk etmektedir. Tüm sorunların çözümü sevgide görülmekte ve dünyaya sevginin hakim olması konusunda da yüreğindeki sevgiyi koruyabilen çocuklara gvenilmektedir.

2.1.1. Aile sevgisi

M. İzgü'nün "Kuşadalı Metin Kaptan", "Yusuf'un Treni", "Karlı Yollarda", "Kuklacı Çocuklar"; A. Kutlu'nun "İkizlerin Sırrı" ve "Artık Çok Oldunuz" adlı romanlarda, anne,baba ve kardeş sevgisi, bu sevginin gücü, aileyle bir aradayken hissedilen mutluluk ve ayrıyken duyulan hasret vb. konular ele alınmaktadır.

"Kumlu istasyonu da kendi istasyonlarına benziyordu. Ama, nedense bir sevimsizlik vardı bu istasyonda. Biraz düşündükten sonra bu sevimsizliğin nedenini buldu. Bu istasyonda Yusuf'ların evleri yoktu, babası yoktu, annesi yoktu..." (İzgü, 2001, 35).

2.1.2. Arkadaş-dost sevgisi

İzgü'nün "Kuşadalı Metin Kaptan", "Karlı Yollarda", "Eşeğin Türküsü", "Bisikletim Vız Vız"; Kakinç'ın "Otobüsüm Kalkıyor"; Yurttaş'ın "Eşekler Cenneti", "Deli Uçurtma", Ongun'un "Kamp Arkadaşları"; Dayıoğlu'nun "Midos Kartalının Gözleri" gibi romanlarında arkadaşlık ve arkadaş sevgisi üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Eserlerde arkadaşlığın paylaşmak demek olduğu, gerçek dostlarla sahtelerin iyi ayırt edilmesi gerektiği, gerçek dostluğun uzun süreceği, çıkar dostluklarınınsa kısa sürede sona ereceği gibi konular ele alınmaktadır.

2.1.3. İnsan sevgisi

İncelediğimiz çocuk romanları içerisinde insana karşı duyulan sevginin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Konu, ağırlıklı olarak "Uzay Dolmuşu Kalkıyor" (M. İzgü), "Otobüsüm Kalkıyor" (T. Dursun K.), "Uzaylılar Gelince" (H. Yurttaş), "Başı Kuşlu Çocuk" (A. Kutlu), "İkizlerin Sırrı" (A. Kutlu), "Dünya Çocukların Olsa" (G. Dayıoğlu), "Ölümsüz Ece" (G. Dayıoğlu),ve "Ganga" (G. Dayıoğlu) adlı romanlarda işlenmektedir.

İnsanların gönlünde yer alan sevginin en önemli parçalarından biri, aralarında din, dil, ırk ayrımı yapılmadan, tüm insanlara karşı duyulan sevgidir. Eserlerde insanların barış ve huzur içinde, dostça ve sevgiyle yaşamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Aksi takdirde, birinin diğerini öldürmeye ve ona üstünlük sağlamak için mücadeleye devam edeceğine, böyle giderse de insanlığın yok olacağına dikkat çekilmektedir. Tüm insanların birbirini sevmek için çaba harcaması, herkesin insanları sevmek ve insanlığa hizmet için çalışması, uğraşması gerektiği anlatılmaktadır. Dünyanın şu an içinde bulunduğu sevgisizlikten kurtarılması için, çoğunlukla henüz içlerindeki sevgiyi yitirmemiş olan çocuklar çare olarak görülmektedir.

2.1.4. Vatan sevgisi

Karakuş'un "Kuyudaki Asker", H. Yurttaş'ın "Kör Kaptanın Serüvenleri", Dayıoğlu'nun "Tuna'dan Uçan Kuş" ve "Midos Kartalının Gözleri" adlı romanlarda vatana duyulan özlem, her insan için kendi vatanının değerli olduğu, onun için bir çok fedakarlığa katlanacağı belirtilmektedir.

"Tıpkı benim çocukluğum... Gel gelelim bunca olağanüstü yetenek ve becerisine karşın kötü bir yanı var. O da vatanını çok sevmesi. Başka biri olsa, yuvanın yerini öğrenmek için önerdiğiniz parayı tepmezdi. O Türk topraklarında bulunan tarihi hazineyi yabancılara kaptırmak istemedi." (Dayıoğlu, 2002a, 63).

2.1.5. Yaşam sevgisi

Bu konu birçok romanda işlenmekte, ancak ağırlıklı olarak "Eşeğin Türküsü" (M. İzgü), "Kerem'i Kimse İstemiyor" (T. Dursun K.), "Eşekler Cenneti" (H. Yurttaş), "Merhaba Sevgi" (A. Kutlu), "Artık Çok Oldunuz" (A. Kutlu), "İkizlerin Sırrı" (A. Kutlu), "Alyanaklı Mavi Balon" (H. Karakuş), "Dünya Çocukların Olsa" (G. Dayıoğlu), "Akıllı Pireler" (G. Dayıoğlu), "Gökyüzündeki Mor Bulutlar" (G. Dayıoğlu) ve "Işın Çağı Çocukları" (G. Dayıoğlu) adlı romanlarda ele alınmaktadır.

'Mutluyum' dedi. 'Yaşamayı seviyorum, çevremi seviyorum. Bitkileri, hayvanları, gördüğüm, varlığını bildiğim her şeyi seviyorum, onlardaki güzelliği anlıyorum.' (Kutlu, 2001, 55).

Eserlerde kahramanlar aracılığıyla hayatın güzel yönleri gözler önüne serilmekte, hayatı güzel yapan unsurlara değinilmekte, kahraman zor durumlarla karşılaştığında yaşamak için mücadele etmektedir. Okur bunlardan kendine bir ders çıkarmakta, yaşamının mücadeleye değer olduğunu anlamaktadır. Dolayısıyla da okura / çocuğa yaşam sevgisi aşılanmaktadır.

2.1.6. Hayvan sevgisi

Romanlarda en çok işlenen konulardan biri de hayvan sevgisidir. Çoğunlukla insanlarla hayvanlar arasında kurulan yakın dostluklar, zaman zaman da hayvanlara kötü davranan, onlara eziyet eden acımasız insanlar konu edilmektedir.

Hayvan sevgisi, ağırlıklı olarak M. İzgü'nün "Kabakçı Amca", "Can Dayım", "Kuşadalı Metin Kaptan", "Armutçu Ayı", "Sarı Şapkalı Kardan Adam", "Uçan Eşek", "Eşeğin Türküsü", "Kızılderili Çocuklar", "Kahraman Kuçu"; T. Dursun K.'nın "Otobüsüm Kalkıyor"; H. Yurttaş'ın "Kör Kaptanın Serüvenleri", "Cüceler Gezegeni", "Akıllı Köpek Alabaş", "Eşekler Cenneti", "Dağa Düşen Uçan", "Sakar Tay"; A. Kutlu'nun "Merhaba Sevgi", "Başı Kuşlu Çocuk"; H. Karakuş'un "Alyanaklı Mavi Balon", "Can Dede'nin Oyuncakları", "Dedem Çocuk Oldu", G. Dayıoğlu'nun "Akıllı Pireler" adlı romanlarında işlenmektedir.

"Mehmet onu gözünden bile sakınıyordu.

-Benim güzel sakar tayım, deyip onu sevdikçe, sanki sakar tay onu anlıyormuş gibi sokulup naz yapıyor, sürtünüyordu. İkisi de birbirini çok seviyordu." (Yurttaş, 1999, 30).

2.1.7. Doğa sevgisi

Çocuk romanlarında, doğa sevgisinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Başta orman ve bitki sevgisi olmak üzere havaya, denize ve çevreye duyulan sevginin anlatıldığı görülmektedir. Eserlerde doğayla insan arasındaki ilişki, insanın doğaya karşı tavrı değerlendirilmektedir. Doğaya sevgiyle yaklaşma övülürken, ona karşı duyarsız davranan, ona zarar veren insanlar eleştirilmektedir.

Bu konu, ağırlıklı olarak İzgü'nün "Kabakçı Amca", "Armutçu Ayı", "Kızılderili Çocuklar"; Kakinç'in "Kerem'i Kimse İstemiyor", "Otobüsüm Kalkıyor"; Yurttaş'ın "Cüceler Gezegeni", "Kıyıdaki Tekne", "Sakar Tay"; Karakuş'un "Mavi Bilye", "Can Dede'nin Oyuncakları", "Can Dede'nin Çocukları"; Dayıoğlu'nun "Gökyüzündeki Mor Bulutlar", "Parbat Dağının Esrarı" ve "Ganga" adlı romanlarında işlenmektedir.

2. 2. Umut

Umut konusu, A. Kutlu'nun "Merhaba Sevgi", "Yıldız yavrusu", "Zavallı mideler"; H. Karakuş'un "Kuyudaki Asker"; İ. Ongun'un "Kamp Arkadaşları"; F. Hepçilingirler'in "Uçtu Uçtu Pelin Uçtu", G. Dayıoğlu'nun "Tuna'dan Uçan Kuş", "Midos Kartalının Gözleri", "Dünya Çocukların Olsa", "Gökyüzündeki Mor Bulutlar" ve "Ölümsüz Ece"si gibi bir çok romanda işlenmektedir.

"Yoksa bir UCAB onları casuş olarak kullanabilir, uzaydaki yıldızların, gezegenlerin özgün yapılarını hemen öğrenirdi. O zaman, pek çoğu kurtuluş olmazdı. Şimdi de belki yoktu ama anne yıldız hiç değilse çaba gösteriyordu. Umut, hiçbir yerde hiçbir zaman bitmemişti." (Kutlu, 1998, 30).

Çocukların, okudukları eserlerin kahramanlarıyla (figürleriyle) bir özdeşim kurdukları bilinen bir gerçektir. Kahramanların içinde buldukları durum, ruh hâli vb. özellikler, onlarla kendileri arasında bir bağ kuran okuru önemli derecede etkilemektedir. Bundan dolayı okuru (çocuğu) umutsuzluğa ve mutsuzluğa sürükleyecek, hayatla ilgili kötü düşüncelere kapılmasına neden olacak, daha da önemlisi çocukların hayattan soğumasına sebep olacak olay ve sonlara yer verilmemesi, en zor anlarında bile umudun korunması eserlerin genelinde görülen bir eğilimdir.

2. 3. Sorumluluk

İncelediğimiz romanlarda ele alınan önemli konulardan biri de sorumluluk duygusudur. Bu konunun eserler içerisinde iki başlık altında ele alındığı görülmektedir.

2.3.1. Öğrencilerin sorumlulukları

Konu, M. İzgü'nün "Kabakçı Amca", "Kızılderili Çocuklar" ve A. Kutlu'nun "Başı Kuşlu Çocuk" adlı romanlarında işlenmektedir. Eserlerde öğrencilerin bazı

sorumlulukları olduğu belirtilmektedir. Bu sorumluluklar arasında; okula gitmek, ders çalışmak, ödevlerini yapmak, hafta içinde erken yatmak gibi konular yer almaktadır.

2.3.2. Çocukların ailelerine karşı sorumlulukları

Konu, belirgin olarak İzgü'nün "Kuşadalı Metin Kaptan", "Bisikletim Vız Vız", "Kahraman Kuçu"; Kakinç'ın "Kerem'i Kimse İstemiyor"; Yurttaş'ın "Irmak Çocukları", "Küçük Balıkçılar", "Mavi Bilye", "Kıyıdaki Tekne", "Sakar Tay"; Hepçilingirler'in "Uçtu Uçtu Pelin Uçtu"; Ongun'un "Kamp Arkadaşları" adlı eserleri gibi bir çok romanda ele alınmaktadır.

Bu eserlerde, ailelerin ve büyüklerin, küçüklere göre yanlışları, tehlikeleri daha çabuk görebildiği, küçüklerin onları anlamaya çalışması istenmektedir. Ailelerinin uyarılarını dikkate almayan kahramanların (figürlerin) başına kötü şeyler gelmesi, önemli tehlikeler atlatmaları okuyucuyu bu konuda dikkatli olmaya yöneltmektedir.

"Abla olmanın kendisine verdiği sorumlulukla oyun içinde birkaç kez uyardığı halde aldırış bile etmemişlerdi. Pelin ilk kez annesinin kimi uyarılar yaparken ne kadar haklı olduğunu düşündü. Demek abla ya da anne olmak, küçüklerin yanlışlarını daha çabuk görme fırsatı veriyordu insana" (Hepçilingirler, 2000, 35).

2. 4. Çalışma

Sosyal hayatta büyük bir yer kaplayan ve yaşamın önemli bir parçası olan bir iş sahibi olmak, bir işte çalışmak konusuna M. İzgü'nün "Can Dayım" adlı romanında geniş yer verilmektedir.

Bir işe sahip olmanın, çalışmanın övüldüğü eserde, hiçbir işin ayıp olmadığı, dolayısıyla çalışmanın bir onuru bulunduğu anlatılmakta, önemli olanın namusuyla çalışıp para kazanmak olduğu belirtilmektedir.

2. 5. Dayanışma ve Yardımlaşma

2.5.1. Dayanışma

"Can Dayım" (İzgü), "Eşeğin Türküsü" (İzgü), "Deli Uçurtma" (Yurttaş), "Dağa Düşen Uçak" (Yurttaş), "Irmak Çocukları" (Yurttaş), "Bacaksız Tatil köyünde" (İlgaz), "Bilgisayara Giren Tırtıl" (Karakuş), "Kamp Arkadaşları" (Ongun) adlı romanlarda arkadaşlar arasındaki; "Armutçu Ayı" (İzgü), "Kuklacı Çocuklar" (İzgü), "Zavallı Mideler" (Kutlu) adlı romanlarda aile bireyleri arasındaki, "Can Dede'nin Oyuncakları" (Karakuş), "Tuna'dan Uçan Kuş" (Dayıoğlu), "Parbat Dağının Esrarı" (Dayıoğlu) adlı romanlarda da insanlar arasındaki dayanışma örneklerine yer verilmektedir.

Konu, eserlerde destek gören, övülen insanî ilkeler arasında yer almaktadır. Romanlarda genel anlamda konuyla ilgili olarak; amaca ulaşmak için

yardımlaşmak, birbirine destek olmak, dayanışma içerisinde bulunmak gerektiği anlatılmaktadır. En zor işlerin bile dayanışma neticesinde kolayca halledilebileceği, birlikte bir şeyler yapmanın ve zoru başarmanın insanı mutlu edeceği belirtilmektedir. Ayrıca geleceğimize barış, dostluk ve beraberliğin egemen olması için okuyucunun bu tür tutum ve davranışlara sahip çıkması, bu tür insanî ilkeleri yaşatması istenmektedir.

2.5.2. Yardımlaşma

Konunun İzgü'nün "Çingiraklı Çoban", "Yusuf'un Treni", "Uçan Eşek", "Kulacı Çocuklar"; Kakinç'ın "Otobüsüm Kalkıyor"; Yurttaş'ın "Kör Kaptanın Serüvenleri", "Akıllı Köpek Alabaş", "İrmak Çocukları", "Küçük Telsizci", "Küçük Balıkçılar", "Deli Uçurtma", "Tavşancı Dede", "Dağa Düşen Uçak"; Ilgaz'ın "Küçük Çekmece Okyanusu", "Bacaksız Tatil Köyünde"; Kutlu'nun "Başı Kuşlu Çocuk", "Artık Çok Oldunuz", "İkizlerin Sırrı"; Karakuş'un "Bilgisayar Amca", "Can Dede'nin Çocukları"; Dayıoğlu'nun "Midos Kartalının Gözleri", "Akıllı Pireler" ve "Ganga"sı gibi bir çok romanda ele alınması, yazarların bu konuya karşı hassasiyetini göstermektedir.

'Bize yardım ettin. Annem sana bağıшта bulunmadan ve seninle helalleşmeden, Benares'ten ayrılmak istemiyor.'

'İzin verirsen ben de karşılıksız iyilik yapmanın mutluluğuyla zenginleşmek istiyorum. Bağış önemli değil.' (Dayıoğlu, 2002b, 81).

Karşılık beklemeden insanlara *yardımcı olmanın manevî bir zenginlik olduğu, bir işin başarılmasında pay sahibi olmanın insanı mutlu edeceği, sevinç ve gurur vereceği, yardımlaşmanın insanlığın bir gereği ve övgüye değer olduğu, insanlar arasındaki sevgiyi de arttıracığı vurgulanmaktadır.

2. 6. Savaş-Barış

2.6.1. Savaş

Bu konu "Uzay Dolmuşu Kalkıyor" (İzgü), "Uzaylılar Gelince" (Yurttaş), "Kör Kaptanın Serüvenleri" (Yurttaş), "Uçtu Uçtu Pelin Uçtu" (Hepçilingirler), "Bilgisayar Amca" (Karakuş), "Kuyudaki Asker" (Karakuş), "Dünya Çocukların Olsa" (Dayıoğlu), "Akıllı Pireler" (Dayıoğlu) ve "Işın Çağı Çocukları" (Dayıoğlu) adlı romanlarda ele alınmakta ve savaşlar genellikle sevgisizliğin bir sonucu olarak görülmektedir.

Bu eserlerde insanların birbirlerini öldürmesi, bunun için nükleer silâhlar icat etmeleri, atom bombaları kullanmaları eleştirilmekte ve bu silâhların insanların yanı sıra dünyadaki tüm canlılara ve doğaya da çok zarar verdiği anlatılmaktadır. Savaşın çok ilkel bir olgu olduğu, insanlığa yakışmadığı vurgulanmakta ve savaşın acı sonuçları gözler önüne serilmektedir. Ancak farklı olarak, "Uçtu Uçtu Pelin Uçtu" adlı romanda, savaşın bağımsızlık için yapıldığı takdirde kutsal olacağının altı çizilmektedir.

“Savaş sözünü etmeyi sevmeydi. Savaş ona göre anaları oğulsuz, genç kızları yârsiz bırakırdı. Hiç kimseye de bir yararı olmazdı. Nice ocaklar söner, nice baş bakımsız kalırdı. Çocuklar da babalarını hiç bilmezlerdi. Savaş böyle bir şeydi işte.” (Karakuş, 2001, 23-24).

2.6.2. Barış

“Uzaylılar Gelince” (Yurttaş), “Cüceler Gezegeni” (Yurttaş), “Bilgisayar Amca” (Karakuş), “Kuyudaki Asker” (Karakuş), “Dünya Çocukların Olsa” (Dayıoğlu) adlı romanlarda, özellikle barış konusuna vurgu yapılmaktadır. İnsanların birbirini sevmesi, dostça ve barış içerisinde yaşamaları istenmektedir. İnsanların barışın değerini bilmesi, ona sahip çıkması ve barış ortamını korumak için mücadele etmesi, barış ve kardeşliğin yaşamın temel ilkelerinden biri olduğu, bu ilkelerin yaşatılması gerektiği belirtilmektedir.

2.7. Sağlık

Romanlarda sağlık eğitimi açısından birçok konunun ele alındığı görülmektedir.

2.7.1. Spor yapma

Bu konu İzgü'nün “Kabakçı Amca”, “Can Dayım” ve Karakuş'un “Bilgisayara Giren Tırtıl” adlı romanlarında işlenmektedir. Romanlarda spor yapmanın sağlığa birçok yararı olduğu örneğin bisiklete binmenin sırt ağrılarına iyi geldiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra yürümenin insanın iştahını açtığı, uyumasını kolaylaştırdığı da vurgulanmakta ve okuyucu spor yapmaya teşvik edilmektedir.

2.7.2. Doğru ve dengeli beslenme

“Kızılderili Çocuklar” (İzgü), “Kerem'i Kimse İstemiyor” (Kakinç), “Bacaksız Paralı Atlet” (İlgaz), “Yıldız Yavrusu” (Kutlu), “Zavallı Mideler” (Kutlu), “Bilgisayar Amca” (Karakuş), “Alyanaklı Mavi Balon” (Karakuş) adlı romanlarda işlenen konu da; her türlü gıdadan faydalanılması; ancak mideyi yoracak, ağırlık verecek yiyeceklerden kaçınılması gerektiği belirtilmektedir.

2.7.3. Diş sağlığı

Konu, en belirgin biçimde “Bilgisayara Giren Tırtıl” (Karakuş) ve “Kerem'i Kimse İstemiyor” (Kakinç) adlı romanlarda ele alınmaktadır. Dişlere bakmak, her yemekten sonra fırçalamak gerektiği, bunu alışkanlık hâline getirdikten sonra dişlerin fırçalanmamasının insanı çok fazla rahatsız ettiğinin görüleceği hissettirilmektedir.

2.7.4. İlk yardım

Boğulma tehlikesi geçiren bir insana ilk yardımın nasıl yapılacağı Yurttaş'ın “Küçük Balıklar” adlı romanında işlenmektedir.

“Deli Uçurtma” (Yurttaş) adlı romanda da, insanın bir yeri kesilip kanadığı zaman yapılması gerekenlere değinilmektedir.

2.7.5. Aşı

Konuya H. Yurttaş'ın “Sakar Tay”, “Akıllı Köpek Alabaş” adlı romanlarında değinilmektedir. Eserlerde bir insan ya da hayvanın, bir hayvan tarafından ısırıldığı takdirde kuduz ihtimaline karşı gidip aşı olması, bu durumun ihmal edilmemesi gerektiği belirtilmektedir.

2.7.6. Uyuşturucu

G. Dayıoğlu'nun “Akıllı Pireler” ve “Tuna'dan Uçan Kuş” adlı romanlarında uyuşturucunun zararlı olduğu, insanlığı hiçliğe sürüklediği belirtilerek okuyucu uyuşturucu hakkında bilinçlendirilmektedir.

“Uyuşturucu ülkeye Çin'e gidip gelen ticaret kervanlarıyla girmişti. İnsanın uyuşuk beden ve karıncalanmış bir beyinle hiçbir işe yaramayacağını, herkesten önce Hükümdar anlamıştı. Ama, bu tutkudan kurtulamıyordu bir türlü. Bu tutumunun kendisine, ülkesine, ulusuna ölçsüz zararlar vereceğini biliyordu.” (Dayıoğlu, 2002c, 40).

2.7.7. Hastayken uzman olmayan kişilere başvurmamak

“Karlı Yollarda” (İzgü), “Artık Çok Oldunuz” (Kutlu) adlı romanlarda geçen konu içerisinde; hasta olan insana şeyh, hoca gibi uzman olmayan kişilerin yardım edemeyeceği, hastanın doktora götürülmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca hasta olan kişilerin evde yapılan ilâçlara / koca karı ilâçlarına itibar etmemesi, doktora göründükten sonra onun vereceği ilâçları kullanması gerektiğinin altı çizilmektedir.

2. 8. Trafik

Romanlarda değinilen önemli konulardan biri de trafiktir. Konunun ele alındığı romanlar M. İzgü'nün “Yusuf'un Treni”, “Bisikletim Vız Vız”; T. Dursun K.'nın “Kerem'i Kimse İstemiyor”; H. Yurttaş'ın “Küçük Telsizci”; H. Karakuş'un “Can Dede'nin Çocukları” adlı romanlarıdır. Eserlerde trafik kurallarına uymamanın kazalara neden olmasına dikkat çekilmekte ve okuyucuya uyulması gereken (Hız sınırı, araçların camlarından sarkılmaması vb.) bazı kurallar hatırlatılmaktadır.

“Hepimiz rahat ve güvenli bir yolculuk yapmak isteriz. Yollarda buzlanma olması çok tehlikelidir. Hem ilerlememizi zorlaştırır, hem de kazalara neden olabilir.

-Eğer buzlanma varsa, zincir takmamız gerekir değil mi babacığım? Diye sordum.

-Evet yavrum, dedi. Buzlanma varsa zincir takacağız. Sabahleyin daha sen kalkmadan zincirleri bagaja koydum. Ne olur, ne olmaz!" (Yurttaş, 2001, 22).

2. 9. Çevre

Çevre ve sorunlarıyla ilgili öğelerin M. İzgü'nün "Kabakçı Amca", "Uzay Dolmuşu Kalkıyor", "Eşeğin Türküsü"; H. Yurttaş'ın "Kör Kaptanın Serüvenleri", "Cüceler Gezegeni", "Mavi Bilye"; A. Kutlu'nun "Yıldız Yavrusu"; H. Karakuş'un "Bilgisayar Amca", "Alyanaklı Mavi Balon", "Can Dede'nin Oyuncakları", "Can Dede'nin Çocukları"; G. Dayıoğlu'nun "Midos Kartalının Gözleri", "Parbat Dağının Esrarı" ve "Işın Çağı Çocukları" adlı eserleri gibi bir çok romanda işlenmiş olduğu görülmektedir. Bu durum da yazarların çevre sorunlarına karşı oldukça duyarlı olduklarını göstermektedir.

Bu romanlarda çevre kirliliğinin (deniz, hava) sorumlusu olarak insanlar gösterilmekte, bunun yanı sıra kentleşmenin de bu kirlenmeyi arttırdığı vurgulanmaktadır. Kirlenmenin bu hızla devam etmesi, konuya karşı duyarlı olunmaması hâlinde dünyanın yaşanmaz hâle geleceği, insanların yaşamak için başka yerler aramak zorunda kalacağı, ancak dünyadan başka, yaşanacak başka bir dünya daha olmadığı vurgulanmaktadır.

"Burada Hiç rahatsız edilmeyeceklerdi. Çünkü şimdiye dek ateş yakılmamıştı ve en önemlisi naylon torba yoktu. İnsanlar burayı kirletmemişlerdi, demek ki hiç gelmemişlerdi." (İzgü, 1997, 48)

2. 10. Görgü Kuralları, Davranışlar ve Diğer Öğeler

"Bisikletim Vız Vız" (İzgü) adlı romanda parklarda top oynanmaması, "Otobüsüm Kalkıyor" (Kakıncı) da evden kaçmanın doğru ve çözüm getiren bir davranış olmadığı, "Mavi Bilye" (Yurttaş), "Kıyıdaki Tekne" (Yurttaş), "Eşekler Cenneti" (Yurttaş) ve "Midos Kartalının Gözleri" (Dayıoğlu) adlı romanlarda hırsız, tarihî eser kaçakçısı, ispiyoncu, hain vb. gibi topluma karşı suç işleyen insanlar ele alınmakta ve bu suçluların cezalarını çekmeleri gerektiği belirtilmektedir.

"Kıyıdaki Tekne" ve "Midos Kartalının Gözleri"nde vatan sevgisinin bir gereği olarak tarihî eserlere, kültürel değerlere ve hazinelere sahip çıkılması, onların korunması, kaçırılmasına göz yumulmaması ve bu konuda bilinçli olunması istenmektedir. Bunun yanı sıra "Tavşancı Dede" (Yurttaş) adlı romanda eski ve tarihî değeri bulunan yerlerin düzenlenmesi, insanlara tanıtılması ve onların da tarihî bir eser olarak değerlendirilmesi gerektiği anlatılmaktadır.

M. İzgü'nün "Kabakçı Amca"sında ise ulaşım araçlarında yaşlılara yer verme, onlara karşı saygılı olma, övülen, değerli görülen, genç insanlardan beklenen bir davranış olarak yansıtılmakta, okuyucu bu konuda duyarlı olmaya çağırılmaktadır.

“Belediye otobüsüne bindik. Hiç yadırgamadı, hemen biri kalktı, yer verdi, ‘Buyur otur dede,’ dedi.

‘Yok oturmuyacağım, yorgun değilim.’ dedi Büyükamca.

Kulağına fısıldadım:

‘Kentte yaşlılara yer verirler, otur büyükamca,’ dedim.” (İzgülü, 2000, 45-46).

Okuyucunun dikkati çekilen diğer bir öge ise telsiz gibi iletişim araçlarının kullanılmasıyla ilgilidir. Bir çok konuda olduğu gibi iletişim araçlarının kullanılmasında da uyulması, dikkat edilmesi gereken bazı kurallar olduğu belirtilmektedir. Bu konu ağırlıklı olarak H. Yurttaş’ın “Küçük Telsizci” adlı romanda işlenmekte, okuyucu bu tür araçları kullanırken daha dikkatli olmaya, kurallara uymaya teşvik edilmektedir.

“Uçtu Uçtu pelin Uçtu” (Hepçilingirler), “Merhaba Sevgi” (Kutlu), “Bilgisayara Giren Tırtıl” (Karakuş), “Irmak Çocukları” (Yurttaş), “Bacaksız Paralı Atlet” (İlgaz) gibi romanlarda insanların ailevi durumlarıyla ya da özürleriyle alay edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ailelerinin maddî durumu iyi olmayan bir çok kişinin özellikle de çocukların bu durumu kendilerine sorun ettikleri ve bu durumdan utandıkları anlatılmaktadır.

Özellikle “Ganga” (Dayıoğlu) ve “Merhaba Sevgi” (Kutlu) de özürlü olmanın acı verici olsa da bir suç olmadığı, hayatta insanın başına her şeyin gelebileceği, ama önemli olanın yaşama sevincini kaybetmemek olduğu vurgulanmaktadır. Özürlü bulunan insanlardan ellerinden geldiğince bu durumlarını kabullenip hayatlarına devam etmeleri, yaşama küsmemeleri, öğrenimlerine devam etmeleri istenmektedir. Aynı zamanda da özürlü bulunmayan kişilerin de özürsüzlükleri toplumumuzun bir parçası olarak görmeleri, onları sevmeleri ve onlara sevgiyle yaklaşmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

H. Karakuş’un “Dedem Çocuk Oldu” adlı romanında, toplumumuzun önemli bir sorunu olan birçok insanın sıraya geçmeyi ve sıraya riayet etmeyi bilmemesi ele alınmıştır. Bir görgü kuralı olarak gereken yerlerde sıraya girmek ve bu sıraya uymak, başkalarının haklarına saygısızlık etmemek gerektiğinin altı çizilmektedir.

“Can Dayım” (İzgülü) adlı romanda karşımıza çıkan, okuyucuyu sosyal yönden eğitmeye yönelik önemli bir öge de güler yüzlü olmak, insanlara güler yüzlü davranmak ve çevreye olumlu elektrik vermektir. Bu şekilde günlük hayatın daha olumlu geçeceği, insanların birbirine karşı sevgisinin artacağı hissettirilmektedir.

M. İzgülü’nün “Uzay Dolmuşu Kalkıyor” adlı eserinde olduğu gibi birçok romanda, bir karar alınırken genellikle çoğunluğun dediğinin yapılması da çocuklara “demokrasi”nin benimsetilmesinde önemli olabilecek bir öğedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Roman, çocuğa okuma alışkanlığı kazanma, dünyaya eleştirel bir gözle bakabilme, olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurabilme gibi önemli davranışların kazandırılmasında kullanılan önemli bir edebî türdür. Çocukların istenilen davranışları kazanmasını sağlayan asıl unsur ise eserlerin içeriğinde gizli olan iletilerdir. İncelediğimiz eserlerde, çocuğa içinde yaşadığı toplum, kültür ve dünya hakkında birçok bilginin aktarıldığı, onları hayata/sosyal yaşama hazırlamaya yönelik birçok iletiye yer verildiği görülmektedir.

Romanlarda, bu öğeler arasında en çok işlenen konunun sevgi olduğu görülmektedir. Sevgiyle birlikte dayanışmanın ve yardımlaşmanın önemi, savaşın kötülüğü, barışın güzelliği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu saydığımız sevgi, saygı, yardımlaşma gibi klasik iletilerin yanında, çocuğu duyarlı ve hayat karşısında güçlü olmaya itebilecek; umudunu kaybetmeme, çalışkan olma, sorumluluklarını yerine getirme, çevreye karşı duyarlı olma, görgü kurallarına uyma, sağlığına dikkat etme, trafik kurallarını çiğnememe vb. konularla eserlerin eğitsel öğeler yönünden zenginleştirildiği görülmektedir.

Bu durum, çocuklara yönelik olarak hazırlanan edebî türlerden biri olan çocuk romanlarının, çocuklarımızın eğitim sürecinde belirebilecek boşlukların kapatılmasında yararlanılabilecek eserler olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, çocuk kitapları/çocuk romanları doğru kullanıldığı, yazarlar tarafından titizlikle hazırlandığı takdirde çocuğa istenilen davranışların kazandırılması ya da istenmeyenlerin bırakılmasında yani çocuğun eğitilmesi sürecinde büyük etkiye sahip olabilecek baş kaynaklardır.

KAYNAKÇA

- ALPÖGE, Gülçin, (1997). "Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi", *I. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma Merkezi, no:1.
- ATEŞ, Kemal, (1997). "Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Romanları", Ankara., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi),
- CİRAVOĞLU, Öner (1997). *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Esin Yayınevi.

DAYIOĞLU, Gülten (2000). "Çocuk Kitaplarında Eğitsellik", *I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayınları: no:1.

DİLİDÜZGÜN, Selahattin (1997). "Türkiye'de Çocuk ve Gençlik Edebiyatı", *Çocuk Kültürü*, İstanbul: Mavi Bulut Yayınları.

GÜLERYÜZ, Hasan (2002). "Yaratıcı Çocuk Edebiyatı", Ankara: Pegem A.Yayıncılık.

KANTEMİR, Enise (1982). "Çocuk Edebiyatı Sorunları", Ankara., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doçentlik Tezi).

KÖKNEL, Özcan (1983). "Nasıl Bir Çocuk Edebiyatı", *Türk Edebiyatı*, S.111, İstanbul.

TOURNIER, Michel (1982). "Çocuklar İçin Yazmak Çocuk Oyuncuğu Değildir", *Görüş*, S.6.

YURDADOĞ, Berin Ü.(1998). "Çeşitli Yaş Gruplarında Çocuk Kitaplarının Kâğıt, Hurufat ve Renk Seçiminde Dikkat Edilecek Hususlar", *I. Çocuk Edebiyatı Sempozyumu*, İstanbul.

Örnekler İçin Kullanılan Romanlar

DAYIOĞLU, Gülten (2002a). "Midos Kartalının Gözleri", İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 5. Basım, 172s.

DAYIOĞLU, Gülten (2002b). "Ganga", İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 4. Basım, 191s.

DAYIOĞLU, Gülten. (2002c). "Tuna'dan Uçan Kuş", İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 6. Basım, 175s.

HEPÇİLİNGİRLER, Feyza (2000). "Uçtu Uçtu Pelin Uçtu", İstanbul:Çınar Yayınları, , 2. Basım, 136s.

İZGÜ, Muzaffer (1997). “Eşeğin Türküsü”, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 2. Basım 60s.

İZGÜ, Muzaffer (2000), “Kabakçı Amca”, Ankara: Bilgi Yayınevi, 104s.

İZGÜ, Muzaffer (2001). “Yusuf’un Treni”, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 4. Basım, 60s.

KARAKUŞ, Hidayet (2001). “Kuyudaki Asker”, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 3. Basım
111s.

KUTLU, Ayla (1998). “Yıldız Yavrusu”, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 2. Basım, 88s.

KUTLU, Ayla (2001). “Merhaba Sevgi”, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 6. Basım 142s.

YURTTAŞ, Hüseyin (1999). “Sakar Tay”, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 4. Basım 46s.

YURTTAŞ, Hüseyin, (2001). “Küçük Telsizci”, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 4. Basım
46s.